

ERKKI J. IMMONEN

KANSANÄÄNESTYS KIELTOLAISTA

Protesti 35 vuoden takaa

Mistä riippuu neuvoa-antavan kansanäänestyksen vaikutus eduskuntaan? Mikä antaa arvon kansanäänestyksen tulokselle? Tietenkin kansanäänestyksellä on merkitystä sen vuoksi, että se — tavallisesti — koskee vain yhtä kysymystä eikä, kuten vaalit, lukuisia kysymyksiä tai politiikan yleistä suuntaa.

Mikäli äänestysprosentti yksistään ratkaisee kansanäänestyksen luonteen, ei vuoden 1931 kieltolakiäänestykselle olisi kannattanut antaa paljoakaan merkitystä. Äänestyksen osanotto jäi vähäiseksi, jos sitä vertaa valtiollisiin vaaleihin (taulukko 1). Voimme panna merkille, että kieltolakiäänestyksessä käytti äänioikeuttaan vain 44,4 % äänioikeutetuista, mikä on vähemmän kuin koskaan eduskuntavaaleissa (aina yli 50 %). Muissakin maissa on asia niin, ettei kansanäänestyksissä osanottoprosentti nouse yhtä korkeaksi kuin vaaleissa.(1) Meidän maassamme saattoi kuitenkin olla eräitä eri-

tyisiä syitä äänestyshaluttomuuteen. Yhtenä syynä saattoi olla vaaliväsymys; v. 1930 olivat eduskuntavaalit ja kunnallisvaalit sekä v. 1931 presidentin valitsijamiesten vaalit ennen vuoden lopulla tapahtunutta kieltolakiäänestystä. Ehkä äänestyksen vähäisyyteen vaikutti myös kieltolakiäänestyksen kiireellinen toimeenpano, jonka vuoksi propaganda jäi vähäiseksi. Ehkä vaikutti äänestyksen laimeuteen sekin, että äänestys oli vain neuvoa-antava. Kansalaiset eivät välittäneet äänestyksestä, koska asia joka tapauksessa joutui eduskunnan käsiteltäväksi. Nämä näkökohdat eivät ole tilastollisesti selvitetävissä, mutta sen sijaan voidaan äänestyslukujen pohjalla selvittää pari muuta seikkaa.

Ensiksikin on otaksuttavissa, että kansalaiset eivät pitäneet yksistään kieltolakia koskevaa äänestystä niin tärkeänä asiana, että olisivat matkustaneet pitempiä matkoja äänestyspaikoille. Tämä otaksuma näyttää

Taulukko 1. Kieltolakiäänestys ja eduskuntavaalit vv. 1907—1962

Vuosi	Äänestäjien määrä %:na äänioikeutetuista				
	Koko maa %	Maaseutu %	Kaup. %	Miehet %	Naiset %
1907	70,7	—	—	—	—
1908	64,4	64,8	62,0	68,9	60,3
1909	65,3	65,9	61,5	70,5	60,6
1910	60,1	60,1	60,2	68,9	55,8
1911	59,8	60,5	55,7	65,3	54,8
1913	51,1	51,4	49,0	55,9	46,7
1916	55,5	56,8	49,0	60,1	51,4
1917	69,2	69,5	67,9	73,1	65,7
1919	67,1	67,0	67,9	69,5	65,1
1922	58,5	57,8	61,9	63,0	54,5
1924	57,4	57,0	59,5	61,7	53,7
1927	55,8	55,4	57,4	59,7	52,4
1929	55,6	56,1	53,5	59,6	52,1
1930	65,9	65,6	67,3	68,6	63,6
Kieltol.					
ään.	44,4	41,9	54,3	52,6	37,2
1933	62,2	62,0	62,8	66,4	58,5
1936	62,9	62,2	65,4	67,3	59,1
1939	66,6	66,9	65,4	71,3	62,4
1945	74,9	73,3	79,7	77,5	72,4
1948	78,3	78,2	78,4	81,0	75,9
1951	74,6	74,0	75,7	78,4	71,4
1954	79,9	79,7	81,2	82,9	77,4
1958	75,0	75,8	73,9	78,3	72,1
1962	85,1	84,8	85,6	86,1	84,2

Lähde: S.V.T. XXIX. Vaalitulasto A ja C (Kieltolakiäänestys).

pitävän paikkansa. Esim. Oulun läänissä, jossa matkat olivat pisimmät, oli äänestäneitä vain 37,8 %, mutta Uudenmaan läänissä sen sijaan 55,3 %. Samaan suuntaan viittaa se, että maaseudulla äänestysprosentti oli vain 41,9 %, mutta kaupungeissa 54,3 %; eroa on siis 12,4 prosenttiyksikköä. Vaaleissa äänestysprosentit ovat maaseudulla olleet käytännöllisesti katsoen yhtä korkeat kuin kaupungeissa: kahta poikkeusta (1916 ja 1945) lukuunottamatta ero on ollut alle 5 prosenttiyksikköä. Yhdeksän kertaa on maaseudun äänestysprosentti ylittänyt kaupunkien äänestysprosentin (taulukko 1).

Mutta herää kysymys, johtuivatko erot eri läänien välillä pelkästään siitä, että kieltolakiäänestystä ei pidetty matkan väärttinä? Uudenmaan ohella oli Ahvenanmaalla (49,6 %) poikkeuksellisen korkea äänestysprosentti. Mutta vaaleihin ahvenanmaalaiset

ovat ottaneet osaa tavallisesti laimeammin kuin muut. Kieltolakikysymys kiinnosti siis ahvenanmaalaisia vaikeista liikenneyhteyksistä huolimatta. Itsestään tällöin tarjoutuu vastaus, että ahvenanmaalaiset kävivät äänestämässä, koska he innokkaasti vastustivat kieltolakia (98,4 % äänestäneistä kannatti siellä väkijuomien vapauttamista). Muuallakin ruotsinkielisen rannikkoalueen väestö kannatti kovasti kieltolain kumoamista. Täten joudumme uuteen kysymyseen: äänestivätkö kieltolain vastustajat innokkaammin kuin kieltolain puolustajat? Voimme havaita negatiivista yhteyttä ($q = -0,43$) toisaalta kieltolain kannatuksen ja äänestysprosentin välillä.

Kunnat, joissa kieltolain kannatus	Kunnista sellaisia, joiden äänestysprosentti KL-äänestyksessä yli 45 %
alle 30 % äänestäneistä	47 %
yli 30 % äänestäneistä	26 %

Keskimääräistä runsaammin äänestäneitä kuntia oli siis suhteellisesti ottaen kaksi kertaa niin paljon kieltolakiin kriittisesti suhtautuvissa kunnissa kuin siihen myötmielisemmin suhtautuvissa kunnissa. Varsin todennäköistä siis, että äänestys oli protesti kieltolakia vastaan.

Kieltolakiäänestyksessä annettiin kieltolain puolesta 28,0 % hyväksytyistä äänistä, vain mietojen juomien vapauttamista kannatti 1,4 % ja loput eli 70,6 % kannatti myös väkevien juomien vapauttamista (taulukko 2).

Kieltolain kannatus oli naisten (33,3 %) keskuudessa suhteellisesti suurempi kuin miesten keskuudessa (22,8 %). Mutta herää kysymys, jättivätkö naiset suhteellisesti enemmän äänestämättä kuin miehet? Naisten osanotto jäi todella suhteellisesti vähäisemmäksi kuin eduskuntavaaleissa. Miehistä äänesti yli puolet (52,6 %), naisista runsas kolmannes (37,2 %). Mies- ja naisäänestäjien osuuksien ero on vaaleissa keskimäärin 7 prosenttiyksikköä, mutta kieltolakiäänestyksessä tämä ero oli 15,4 (vrt.

taulukko 1). Naiset olivat suhteellisesti useammin kieltolain kannattajia kuin miehet. Herää kysymys, oliko naisten osanoton laimeuteen osasyynä väsymys kieltolain tukemiseen? Vai olivatko miehet kenties aktiivisia siksi, että saivat väkijuomat vapaiksi? Tilastot eivät anna vastausta näihin kysymyksiin. Ehkä vastaus on "sekä-että".

Edellä on jo todettu, että maaseudulla kieltolakiäänestykseen osanotto jäi suhteellisesti vähäisemmäksi kuin kaupungeissa. Maaseudulla (taulukko 2) kieltolaki sai enemmän kannatusta kuin kaupungeissa; varsinkin naisäänestäjät tukivat maaseudulla kieltolakia. Mutta herää jälleen kysymys, johtuiko maaseudun passiivisuus kieltolaki-väsymyksestä? Vai johtuiko kaupunkilaisten suhteellisesti suurempi aktiivisuus halusta vapauttaa väkijuomat? Jälleen ratkaisemattomia kysymyksiä tilastolliselta kannalta. Voimme todeta vain eron kaupunkien ja maaseudun välillä.

T a u l u k k o 2. *Kieltolakiäänestyksen tulos eri vaihtoehtojen kannalta (I = kieltolaki, II = miedot juomat sallittava, III = myös väkevät juomat sallittava)*

Äänimäärät %:na hyväksytyjen äänien lukumäärästä

	K o k o m a a		
	I %	II %	III %
Miespuoliset	22,8	1,4	74,8
Naispuoliset	33,3	1,4	65,3
Molemmat sp.	28,0	1,4	70,6

	K a u p u n g i t		
	I %	II %	III %
Miespuoliset	19,2	0,8	80,0
Naispuoliset	23,3	1,1	75,6
Molemmat sp.	21,4	1,0	77,6

	M a a s e u t u		
	I %	II %	III %
Miespuoliset	24,9	1,6	73,5
Naispuoliset	37,4	1,6	61,0
Molemmat sp.	30,2	1,6	68,2

Lähde: S.V.T. XXIX. Vaalitulasto C (Kieltolakiäänestys).

Meillä ei voida tehdä koko maasta puheenollen sellaista johtopäätöstä, että ne alueet, joilla kieltolakia vastustettiin eniten, olisivat raittiustilanteeltaan huonoja. Meillä ei kieltolakiäänestyksen pohjalla voi tehdä raittiuden geografiaa.(2) Ei voida kunnolla edes verrata kieltolakiäänestyksen äänestystuloksia ja toisaalta raittiustilannetta. Kieltolakivuosilta ei ole raittiustilanteen arviointeja, joita voisi verrata äänestystuloksiin. Sen sijaan sosiaaliministeriön raittiuosastolta sain käyttööni poliisipäälliköiden arvioinnit kuntien raittiustilanteesta vuosilta 1949—1954.(3) Olettaen, että raittiustilanteessa esiintyy tiettyä jatkuvuutta, voidaan po. arviointien keskiarvoja (kuudelta vuodelta) verrata kieltolakiäänestyksen tuloksiin. Poliisiviranomaisten raittiustilannearviointien ja kieltolakimielisyyden (v:n 1931 äänestyksessä) välillä näyttää vallitsevan mielenkiintoinen yhteys, kuten ilmenee taulukosta.

T a u l u k k o 3. *Kuntien jakautuminen raittiustilanteen ja kieltolain kannatuksen mukaan*

Kieltolain puolesta äänestäneitä % äänestäneistä *)	Poliisiviranomaisten raittiustilannearviointit			
	1	2	3	4
0—4,9	—	4	24	9
5—19,9	9	80	19	2
20—39,9	17	189	38	3
40—	12	98	20	3

*) Kaikkiaan 16 kuntaa on jätetty tilaston ulkopuolelle vv. 1939—49 suoritettujen aluemuutosten vuoksi.

Nelikenttäkertoimen arvoksi saadaan $q = -0,48$. Voidaan edelleen havaita, että *suhteellisesti eniten huonon (1) raittiustilanteen kuntia on niiden kuntien joukossa, joissa kieltolain kannatus oli voimakkainta ja suhteellisesti eniten kiitettävän (4) raittiustilanteen kuntia on niiden kuntien joukossa, missä kieltolakia ei kannatettu käytännöllisesti katsoen ollenkaan.* — Täsmälleen samat piirteet esiintyvät myös raittiustilannearviointien kohdalla.

Herää kysymys, mitä viranomaiset tarkoittavat raittiustilanteen huonoudella. Al-

koholijuomien laillisen kulutuksen ja raittiustilannearviointien välillä ei näytä vallitsevan yhteyttä. Alkon asiakastiheyden ja raittiustilannearviointien välillä ei ole yhteyttä ($q = +0,15$). Vain ne kunnat, joissa kieltolain kannatus kohosi yli 40 %:n (noin neljännes kunnista), poikkeavat muista kunnista; niiden joukossa on suhteellisesti ottaen vähän runsaan asiakastiheyden kuntia (14 %; muiden kuntien keskuudessa 35 %). Tämä on ymmärrettävää, koska kunnat, joissa kieltolain kannatus kohosi yli 40 %:n, olivat ja ovat yhä edelleenkin parhaasta päästä maaseutumaisia kuntia, joissa ei yleensääkään Alkon asiakastiheys nouse korkeaksi. Yleisesti ottaen ei ole siis yhteyttä laillisen kulutuksen (Alkon asiakastiheyden) ja kieltolakikannan välillä.

Vielä vähemmän on yhteyttä kieltolakiäänestyksen osallistumisprosentilla ja Alkon asiakastiheydellä ($q = +0,03$), jos myymäläkunnat jätetään tarkastelun ulkopuolelle. (4) Myymäläpaikkakunnat edustavat sekä korkeaa alkoholijuomien kulutusta että runsasta kieltolakiäänestykseen osanottoa; vain neljässä myymäläkunnassa äänestysprosentti jäi alle 40:n. Myymäläkuntia ja maalaiskuntia tuskin kuitenkaan voidaan verrata keskenään. Myymäläkunnissa on äänestysprosentti yleensäkin korkea hyvien liikenneyhteyksien vuoksi ja alkoholijuomien kulutus on taas runsasta, koska alkoholi-myymälä sijaitsee paikkakunnalla. Myymäläkuntien eri kulutustyyppien välillä ei esiinny eroja kieltolakiäänestykseen osallistumisen kohdalla.

Laillisen alkoholiliikkeen (Alkon asiakastiheys), raittiustilannearviointien ja kieltolakiäänestyksen tulosten välillä ei näytä olevan huomattavaa yhteyttä. Sitä vastoin salapolttoluvut (5), tosin nekin vuosilta 1949—54, näyttävät olevan yhteydessä sekä raittiustilannearviointeihin, että kieltolakiäänestyksen tuloksiin (Huom! Salapoltto näyttää olevan traditionaalista).

Mitä tulee kieltolakiäänestyksen osallistumisprosenttiin, voidaan panna merkille, että sen kasvaessa salapolttoluvut pienenevät ($q = -0,55$). Tämä tuntuukin luonnolliselta ja johtuu ilmeisesti kaupunkimaistumisasteesta. Kaupunkimaisissa yhdyskunnissa äänestetään, mutta ei polteta salaviinoja.

Kieltolain kannatuksen ja salapolton runsauden välillä ei näytä olevan yhteyttä ($q = -0,04$). Kuitenkin jos otetaan ne 58 kuntaa (Näistä kunnista oli suomenkielisiä vain 9, mutta ruotsinkielisiä ja kaksikielisiä 49.), joissa kieltolain kannatus oli pienempi kuin 10 %, niin näistä kunnista vain 2 eli siis n. 4 % oli runsaan salapolton kuntia, kun vastaava osuus muiden kuntien joukossa oli viidennes. Salapolton runsaus ei siis ilmeisestikään ollut se tekijä, joka saattoi ihmiset po. kunnissa äänestämään kieltolakia kumoon: kieltolakia niukasti kannattaneissa kunnissa oli vähän salapolttia.

Eri asia on sitten väkijuomien salakuljetus, mutta salakuljetuksen mittaamiseksi — kunnittain — ei ole mahdollisuuksia. On kuitenkin syytä otaksua, että rannikkokunnissa salakuljetus oli runsaampaa kuin sisämaassa. Rannikkokunnilla ja sisämaan kunnilla on myös toinen ratkaiseva ero. Rannikkokunnat olivat v. 1931 ja ovat yhä edelleen suuressa määrin ruotsinkielisiä, sisämaan kunnat sitävästoin suomenkielisiä. Vaasan läänissä oli ruotsinkielisissä (rannikolla sijaitsevilla) kunnissa kieltolakia kannattaneiden osuus vain puolet siitä mitä suomenkielisissä kunnissa (sisämaassa pääasiassa). Onko tämä katsottava erikoisesta raittiustilanteesta (salakuljetustilanne) vai eri kieliryhmien erilaisesta asenteesta johtuvaksi? Molemmat vastaukset ovat mahdollisia, mutta myös muut seikat voivat olla vaikuttamassa: Vaasan läänin suomenkieliset kunnat ovat uskonnollista herännäisaluetta (körttiläisliike). Sitä paitsi Vaasan läänin suomenkielinen alue (Alkion kotiseutuna) oli sekä nuorisoseuraliikkeen että maalaisliiton kanta-alueita. Jos kohta on muistetta-

va, että tältä alueelta on peräisin myös ns. lapuanliike, joka vaikutti kielto lakia vastaan. Lapuanliike oli alunperin perustettu muita tarkoituksia varten, mutta jo v. 1930 erää t sen johtajat asettuivat vastustamaan kielto lakia ja vuoden 1931 lopulla liikkeen ohjelmaan otettiin julkisesti kielto lain kumoamisen ns. Tampereen kokouksessa.

Tarkasteltaessa rinnakkain kielto lakiäänestykseen osallistumista vuodelta 1931 sekä salapolton tiheyslukuja vuosilta 1948—54 voi todeta, että nämä luvut ovat negatiivisessa yhteydessä keskenään ($q = -0,53$). Tämä on ymmärrettävää, sillä sekä osallistumisprosentti että äänestysprosentti nousivat kaupunkimaistumisasteen (asukastiheydellä mitattuna) mukaan; myös kielto lain vastustus ja kaupunkimaisuus osoittivat yhteyttä keskenään ($q = +0,48$). Kaupunkimaisissa kunnissa ei ollut salapoltoa, mutta niissä otettiin osaa kielto lakiäänestykseen ja äänestettiin sitä vastaan. Kaupungeista oli vain neljä sellaista, joissa kielto lain kannatus kohosi yli 40 %:n äänestä-

neistä. Maalaiskunnista tällaisia kuntia oli runsas neljännes.

Yhteen vetona voidaan todeta: kansanäänestys kielto laista v. 1931 oli protesti kielto lakia vastaan. Näyttää ilmeiseltä, että kielto lakia vastustavat äänestivät suhteellisesti uutterammin kuin kielto lain kannattajat. Viimeksi mainitut olivat syystä tai toisesta väsyneet. Niinpä mm. maaseudun väestö ja naiset, molemmat suhteellisen voimakkaasti kielto lakia kannattavia ryhmiä, äänestivät laiskemmin kuin vaaleissa.

Lähdeviittaukset

- 1) Brusewitz: *Folkomröstningsinstitutet i den Schweiziska demokratiens*, s. 180.
- 2) Vrt. Bertil Lundman: *Nykterhetens geografi*. Tirfing 1943 (N:o 6), 114—124.
- 3) Kts. tarkemmin Alkoholipolitiikka 31 (N:o 2): 115—116, 1966.
- 4) Alkon asiakastiheyden määrittelyssä on käytetty samaa aineistoa kuin artikkelissa *Alueellisista eroista laillisten alkoholijuomien kulutuksessa*. Alkoholipolitiikka 28 (N:o 4): 200—203, 1963.
- 5) *Salapolton alueet*. Alkoholipolitiikka 28 (4): 238—240, 1963.